

- b) pán domu. Jeho druhou povinnosťou je oženiť sa a vychovať synov, ktorí by pokračovali v plnení posvätných zákonov rodu; utiahnutý. V dospelosti brahmán odrieka sveta klamu a utiahne sa do samoty, obyčajne do lesa, kde umŕtvovaním a sústredovaním prenikne do tajomstva bytia;
- d) askéta. Keď askézou získal nadvládu nad zmyslami, vracia sa brahman medzi ľuďmi ako askét. Chodí od domu k domu a prosí si almužnu.

1.2 HINDUIZMUS

Hinduizmus vznikol z brahmanizmu, ktorý sa spojil s ľudovými predstavami a budhizmom, preto sa nazýva aj novobrahmanizmus. Prameňom, odkiaľ čerpáme o ňom vedomosti, sú tzv. Spisy minulosti (Puranas z 8. – 11. storočia po Kristovi), ktoré hovoria o vzniku sveta, pôvode ľudstva a zániku vesmíru. Z množstva bohov indický ľud si obľúbil zvláštnu trojicu: Brahma ako stvoriteľ, Višnu ako zachovávateľ a Šiva ako ničiteľ. Je zvláštne, že práve Šiva sa stal najpopulárnejším bohom, ktorý sídli na vrcholoch Himalájí a má tisíce očí, rúk a nôh. I keď je strašný, ľud ho nazýva dobrotivý. Jeho manželkou je hrozná bohyňa Devi a symbolom lotosový kvet.

Višnu uctievali ako zachovávateľa, ktorý sa vteľuje do rôznych bytostí. Najslávnejším vtelením (avatar) Višnu je Krišna, ktorý bol prenasledovaný, ale potom premohol mnoho démonov, usmrtil svojho prenasledovateľa a zmocnil sa jeho ríše. Stal sa tak „ideálnym obrazom bohočloveka v Indii,“. Ale Višnu sa vteľuje aj do ryby, korytnačky, trpaslíka a pod.

Boh Bhagávat (= blažený) je jediný osobný boh, ktorému sa treba v láske odovzdať. Toto odovzdanie nazývajú bhakti. Najslávnejším dielom, ktoré hovorí o takejto zbožnosti je Bhagavatgita, Pieseň o Vznešenom (vyšla v češtine).

Z hinduizmu vyšlo aj hnutie Sikhov, ktoré za svoj vznik vďačí putovnému kazateľovi Nanakovi (1469 – 1539). Je zástancom myšlienky jediného boha, ktorého jediným menom a jedinou podobou je pravda. Týmto činom Nanak odstránil pre svojich prívržencov mnohobožstvo. Jeho učenie sa vyznačuje vysokou etikou zodpovednosťou, ktorá sa rozprestiera najmä na rodinný život a postoj človeka vo svete. Nanakovi nasledovníci sa nazývali Guru – učiteľ. Na označenie jeho prívržencov sa užívalo pomenovanie Sikh, čo znamená žiak. Ich významným učiteľom bol Guru Govind (1675 – 1708), ktorý tomuto hnutiu dal vieroučné a mravoučné základy v diele Kniha Pánova (Granth Sahib). Táto kniha sa nachádza v zlatom chráme v Amritsare, kde jej veriaci prejavujú veľkú úctu. Sikhov možno dobre aj dnes rozoznať, lebo nosia na hlave turban.

Moderný hinduizmus sa vyvíjal dvoma smermi. Jeden z nich, Aria – Samaj je vlastne spoločnosť, ktorá sa snaží obnoviť árijstvo v jeho pôvodnej čistote, a to až s mystickým, ale nie nacionalistickým zánietením, lebo sa tu nemyslí na národnosť, ale na čistotu charakteru.

Druhý smer, Brahma – Samaj, je spoločnosť vzdelaných Indov, ktorí sa združili okolo niekoľkých veľkých mysliteľov. Zdôraznil duchovné vyzvanie boha, usilovali sa odstrániť staré poverby a mnohobožstvo a v súvisi s tým aj kastovníctvo a zotročenie indickej ženy. Uznávali mravnú výšku Krista a prijali mnoho prvkov kresťanstva, napríklad nenásilný odpor. K tomuto hnutiu sa hlásil aj slávny politický vodca Indie Mohandas Karamchand Gandhi (1869 – 1948), ktorého často nazývali len Mahatma – veľká duša (= Svätec).

Kastovníctvo je spoločným znakom rôznych prúdov v hinduizme. Slovo kasta pochádza z portugalského slova casta = pokolenie, kmeň a označuje skupinu rodín, ktoré majú spoločný pôvod, spoločné meno, spoločné zamestnanie a životné formy. Vyvinulo sa rozdelenie spoločnosti na štyri spoločenské skupiny, (varny), a to:

- na kňazov a učencov (brahmana)
- bojovníkov (kšatrija)
- obchodníkov a pastierov (vajšija)
- sluhov (šudra).

Pôvodne bolo možné zmeniť kasty v tomto živote, avšak pod vplyvom učenia o karma (= čin, univerzálny zákon o príčine a následku) a o prevteľovaní a znovuzrození sa táto zmena vylúčila. „Iba nové karma

(= zásluha) môže priviesť zmenu v pozdnejšej existencii,, Toto prísne oddelenie jednotlivých kást malo za následok deklasovanie štvrtej skupiny sluhov za „nedotknuteľných,, (aspršija), ktorí sa nesmeli stýkať s príslušníkmi prvých troch kást. Indická ústava z roku 1950 zakazuje to, aby sa príslušnosť k niektorej kaste stala dôvodom sociálneho útlaku. Ale čo sa týka náboženstva, hinduistickí sudrovia smú vkročiť do chrámu len v určitých dňoch. Má to pre ľudí aj ten význam, že podľa príslušnosti ku kaste sa menia aj etické požiadavky pre jednotlivých ľudí (Kaste, RGGIII).

Uctievanie zvierat je tiež zakorenené v hinduizme. Pôvodne síce slúžili zvieratá ako obeť v kulte, ale po kritike Budhu a iných náboženských reformátorov sa vyvinul kult bez zvieracích obetí a zvieratá sa začali uctievať (Klöcker).

1.3 KONKRÉTNÁ ETIKA

1.3.1 Životné prostredie

1.3.1.1 Príroda

Hinduizmus nehovorí o človekovi a prírode, ale o vesmíre, ktorého časťou je rovnako človek ako aj ostatná príroda. Medzi nimi ničo zásadného rozdielu. Preto môže byť príroda zbožštená: Zem je životodarná Matka, Ganges je posvätná rieka, ktorá nie je len nahromadenie vody, ale božské požehnanie krajiny. Tak sa tu dívajú aj na stromy, ktoré sú stelesnením bohov, na vrchy ako ich sídla a podobne. Voči všetkému tvorstvu sa musí človek chovať priateľsky a súcítne (ahimsa – neublíženia). Koloniálne panstvo urážalo tieto zásady technikou, ktorá spotrebúvala kvantá pôdy, vody, dreva. Už v 18. storočí vzniklo hnutie „chipko,,: Ženy objali stromy, ktoré sa mali rúbať : „vezmi môj život prv než usmrtíš strom,,. Vtedy zahynuli stovky ľudí. Za našich čias pôsobí podobné hnutie „appiko,, (objatie), ktoré ma za motto heslo: „urob pokoj s prírodou!,, Veď príroda má božský význam.

1.3.1.2 Zvieratá

Vo védskych dobách slúžili zvieratá ako symboly bohov, ale aj ako obeť pre bohov. Výnimku tu tvorila krava, na ktorú sa vzťahoval princíp ahimsa (neublíženia). Po roku 1000 a. C. sa tento princíp rozšíril aj na ostatné zvieratá, takže kňazi museli vyvinúť obeť bez zvierat. Moslimský nápor od 7. storočia p. C. a koloniálny tlak, ktoré ahimsu neuznávali, viedli k tomu, že sa krava stala symbolom národnej a náboženskej solidarity proti nadvláde cudzincom. Konečne krava sa stala symbolom indického národa a emblémom kongresovej strany. V širokých ľudových vrstvách Indie panuje presvedčenie, že päť produktov kravy – mlieko, tvaroh, maslo, moč a kravinec - má magickú moc. Preto sa krava nesmie zabíjať a musí sa nechať dožiť. Síce kritici hovoria, že toto uctievanie je prehnané, ale aj takí muži ako bol Gandhi zdôrazňovali, že ochrana kravy je znamením toho, že načí chrániť celú prírodu a všetky zvieratá vrátane jedovatých i inak nebezpečných, a to aj keď sa jedná o vedecké pokusy.

1.3.2 Rodina

1.3.2.1 Manželstvo

Za védskych čias sa žiadala síce monogamia, ale prakticky vládla sexuálna promiskuita. Okolo roku 600 a. C. hindskí myslitelia už videli v promiskuite nebezpečenstvo a žiadali, aby sa ženy vydávali ako panny. Každý mimomanželský pohlavný styk sa považoval za hriech. Na začiatku nášho letopočtu zákonodarcom začali zavádzať manželstvo medzi neplnoletými deťmi. S tým šiel aj zvyk, že ak zomrel muž, upálili s jeho mŕtvolou aj jeho živú vdovu. Ram Mohan Roy v 19. storočí dosiahol to, že upaľovanie vdov sa stalo trestným. Jednotlivé prípady sú však známe dodnes. Manželstvo detí bolo zakázané až v roku 1929.

1.3.2.2 Sexualita

Hinduistické učenie vychádza zo 4 cieľov ľudského života:

- dharma – náboženský zákon, ktorý je základom práva a života,

- artha – majetok, ktorý uspokojuje túžbu po vlastníctve
- kama – pôžitok, ktorý sprostredkúva pohlavnú rozkoš
- mokša – spása, ktorá prináša vyslobodenie človeka

Na tomto základe sa začala zavádzať monogamia, ale tak, že sa žena vydávala do rodiny, kde mala sexuálny pomer aj s bratmi svojho manžela. Dovoľoval sa aj sexuálny styk ženy s jej švagrom alebo blízkym príbuzným, ak jej muž bol impotentný. Bhagavatgíta viedla k učeniu, že manželka musí zostať „pativarttra,, (cudná, čistá) a musí sa vydať len vo vnútri kasty a ešte pred pubertou. Nižšie kasty poznali naproti tomu polyandriu, polygamiu, rozvod a sobáš vdov. Je zaujímavé, že o mužoch a ich praktikách sa hovorí málo.

Ohľadne plánovania rodičovstva sa sociálny reformátor Vinoba Bhave (1895 – 1982) vyslovil proti mechanickému zabráneniu počatia a doporučoval zdržanlivosť. Hinduizmus je aj proti prerušeniu tehotenstva, pri ktorom hrozí v Indii veľké zneužitie. Keď sa totiž zistí, že počaté dieťa je dievča, v mnohých prípadoch si ženy dajú prerušiť tehotenstvo. Tento trend nebezpečne stúpa, lebo podľa hinduistického presvedčenia je žena menej hodnotná ako muž. Okrem toho sa tým ušetria drahé vená pre nevestu.

1.3.3 Verejný život

1.3.3.1 Politický postoj

Dharma – zákon bytia a povinnosti – vykazuje každému miesto v monarchicky a kastovne usporiadanej spoločnosti. O jeho novú interpretáciu sa pokúsili v stredoveku, ale najmä v 19. a 20. storočí. Najprv to bolo b nacionalistickom vydaní, podľa ktorého cieľom má byť hinduistický národ a Nehindovia sa majú obrátiť na hinduistickú vieru (D. Sarasvati, V. D. Savarkar a i.). naproti nim zvolí Mahatma Gandhi (1869 – 1948) v boji proti britským kolonizátorom spôsob „satyagraha – pevnosť v pravde,, (nepresne prekladané ako „pasívny či nenásilný odpor,,). Satyagraha žiada trpieť za presvedčenie o pravde, (Klöcker). Satya, pravda je spojená s láskou a agraha, pevnosť zase so silou. Okrem toho je tu princíp ahimsa, nepoškodenie, ktorý je prostriedkom boja, kým pravda je cieľom.

1.3.3.2 Sociálne pomery

Hinduistické zásady rozdelili spoločnosť na štyri kasty: brahmanov, ktorí učia vedy, kšatriov – vojakov, vjšiov – obchodníkov a šudrov – sluhov. Zákony dharmy určoval ich povinnosti. Tým sa národný príjem dostal do rúk vyšších kást, kým väčšina národa patrila k nemajetnej kaste. Ideálom čel'adného otca sa stal štvrtý hinduistický zákon, mokša – oslobodenie v askéze. Gandhi k tomu pridal aj sľub cudnosti a zrieknutie sa osobného majetku. Okrem neho však vystúpili aj takí, ktorí potierali chudobu sociálne slabých. Swami Vivekanda (1863 – 1902) žil v bedárskych štvrtiach a tvrdil: „Títo chudobní nech sú vašim bohom. Len toho nazývam Veľký duch, ktorého srdce krváca pre chudobných. Každý človek,... ktorý sa o ich nestará, je zradcom,,. Pritom motiváciou tu neboli sociálne princípy, ako skôr zásada o božskosti ľudského Ja (atman). V tomto zmysle účinkoval aj Bhimrao Rhami Amgedkar (1891 – 1956), ktorý hlásal: „Zrieknutie sa bohatstva u tých, ktorí homajú, môže byť požehnaním, ale nikdy nie chudoba ako taká. Hlásanie vnútornej šľachetnosti chudoby je perverzia náboženstva a znamená zvečnenie nerestí a zločinov, ktoré bieda prináša,, (Klöcker).

1.3.3.3 Mierová práca

Pre mnohých je India spojená s predstavou tolerancie, ale v Indii často tiekla krv. R. 1947 sa od Indie oddelili moslimské štáty Pakistan a Bangladéš s mnohým krvipreliatím a r. 1948 bol zastrelený 79 ročný Mahathma Gandhi, hlásateľ nenásilia. Indická ústava (1949) zakazuje síce utláčanie pre náboženstvo, rasu alebo kastu, ale v praxi naďalej určuje kastovníctvo hospodársky a sociálny život a vedie k vydieraniu a krvavým konfliktom.

Na druhej strane pôsobí hinduistická tradícia tolerancie, ktorá prízvukuje mystickú jednotu všetkých náboženstiev. Hovorí o „inkluzívnej absolútnosti,, ktorá pozná mnohé mená, ale jediného boha. To sa môže odvolávať aj na Bhagavatgítu, ktorá hovorí o jedinej realite boha Višnu, ale aj cudzie kultúry sa vzťahujú len na neho.

Politická tolerancia sa viaže najmä s Gandhim, ktorý v boji s Britmi použil spomínanú zásadu satyagraha a ahimsa: „Neublížiť niktorej živej bytosti – to je len najnižšia forma. Ahimsa sa poruší myšlienkou, klamstvom, nenávisťou a neprajníctvom voči iným,“. Preto označil Gandhi násilie proti panujúcim za násilie proti sebe samému a rozviedol to do 5 zásad:

- Nenásilie znamená sebaočistenie, ako je to len ľudsky možné.
- Nenásilnej akcii zodpovedá presvedčujúca moc, ktorá je tým väčšia, čím väčšie je zrieknutie sa.
- Nenásilie je bez výnimky nadradené násiliu
- Nenásilie nemôže byť porazené, kým násilie musí byť.
- Nenásilie istotne dosiahne víťazstvo – ak sa o víťazstve môže hovoriť tam, kde sa neusiluje o porážku.

Mimo Gandhiho pokračovateľov pôsobia od 70. rokov aj tzv. kult Adi – Parašaki medzi Tamilmi, ktorý popiera rozdelenie na kasty, zasadzuje sa o stavbu škôl, nemocníc a vývojové programy. Aj iné prúdy hlásajú znášanlivosť. Ramakrišna (1836 – 1903) a Vivekanda (1863 – 1902) chcú spojiť hinduizmus aj s kresťanstvom a islamom, keď práve v hinduizme vidia „matku náboženstiev,“, ktorá má priniesť svetu znášanlivosť.

Naproti nim pôsobia v 20. Storočí aj fundamentalistické prúdy, ktorých vodcom bol spomínaný Savarkar, šéf „Strany veľkého hinduistického spoločenstva“. Keď sa dokázalo, že práve z tejto strany pochádzal Gandhiho vrah, bola strana roku 1948 zakázaná. Ale jej idey pôsobia ďalej v rôznych radikálnych, až fašizujúcich skupinách.

2. BUDHIZMUS

Medzi veľkými svetovými náboženstvami, ktoré prekročili hranice svojej domoviny, je budhizmus najstarší, lebo vznikol už v 6.st. pr. Kr. Jeho sväté spisy pozostávajú z troch zbierok (Tripitaka, Tri koše): 1. Vinaja, Kniha mníchov, 2. Darma, Budhovo učenie, 3. Abdi-darma, Výklad Budhovej nauky.

2.1 BUDHOVA OSOBNOSŤ

Aj keď je Budhova osobnosť opradená legendami a mýtmi, je to predsa len historická osobnosť. Pochádzal z rodu Sakjov a dostal meno Siddhárta (Eliade 35). Dátum jeho narodenia je najskôr niekedy okolo r.550 pr.Kr. (Eliade, Slovník 35 to udáva od r.624 do r.448 pr.Kr.). V dospelom veku opúšťa ženu i dieťa a začína hľadať zmysel života. Neuspokojuje ho ani bežné učenie, ani joga, ani askéza. Riešenie začína vidieť v pohľade na rozjímanie žobravého askétu. Zmenil si meno na Gautama, sadol si pod figovník a zaumienil si, že spod neho nevstane, dokiaľ nepríde k svetlu (Eliade 36). Na svitaní dochádza osvietenia (nie zjavenia, ako pripomína Ondrejovič 19). Stáva sa Budhom - Osvieteným, ktorý poznal príčinu zla a záchranu z utrpenia. Odchádza potom do mesta Benares, kde začína verejne rozširovať svoje učenie. Jeho činnosť trvala 44 rokov a získala prívržencov zo všetkých kást. Založil mníšsky rád pre mníchov a mníšky, ktoré bývajú v kláštoroch a riadia sa množstvom predpisov. Na konci života vznikli spory medzi jeho prívržencami, z ktorých niektorí sa ho usilovali zavraždiť. Napriek tomu sa Budha dožil veku asi 80 rokov a umiera údajne následkom zažívacej poruchy. Jeho telo bolo spálené a rozdelené na 8 dielov, nad ktorými boli postavené pozdejšie mohyly (stupa).

2.2 BUDHOVO UČENIE - DHARMA

Budha neučil viere v nejaké božstvo, takže bolo aj vážnym problémom, či budhizmus môžeme pokladať za náboženstvo. Dnes sú veci jasnejšie, lebo Budha sám vyplnil toto vákuum a stal sa božstvom. Faktom však je, že ho nezaujímajú špekulácie, či je svet večný, či sa líši duša od tela, čo bude po smrti. Jemu ide o vykúpenie z utrpenia (o nirvánu), čo dosahuje pomocou „štyroch vznešených právd“:

1. Všetko je utrpenie (dukha): „Narodenie je utrpenie, choroba je utrpenie, smrť je utrpenie“.
2. Pôvod utrpenia je v žiadosti (tršna).
3. Utrpenie sa ruší odstránením žiadosti.
4. K odstráneniu utrpenia vedie osemdielna cesta, kde človek zvláda:
 - názor
 - myslenie
 - reč
 - jednanie
 - živobytie
 - usilovanie
 - pozornosť
 - rozjímanie (Eliade 36).

Pôvodný budhizmus poznal aj etickú nauku o vykúpení z utrpenia, čo predpokladá zachovávať „budhistické päťoro“:

- nezabíjať živé tvory
- nekraďnúť
- necudzoložiť

- neklamať
- nepiť opojné nápoje.

Z týchto prikázaní stojí za povšimnutie láska k zvieratám, ktorá však zachádza až do krajností (budhistic-
ký mních cedí vodu, aby nevypil nejakého živého tvora).

Budhisti rozoznávajú 4 stupne dokonalosti:

- u tých, ktorí nastúpili vznešenú cestu
- u tých, čo idú vznešenou cestou, ale po smrti sa vrátia na svet
- u tých, čo sa už na zem nevrátia
- u svätcov (arhata), ktorí už na zemi dospeli k nirváne.

2.3 VÝVOJ V BUDHIZME

Budhizmus, ktorý sa pridržiaval pôvodného učenia Budhu, mal cieľ v tom, aby človek spoznal utrpenie, odstránil jeho príčinu a tak sa dostal do stavu bez utrpenia, nirvány. Toto pôvodné učenie sa nazýva „Ma-
lá cesta“, Hinajana. Keď sa však budhizmus začal rozširovať, narazil na severe na helenistickú kultúrnu
oblasť, ktorá naňho mala značný vplyv. Vznikalo nové učenie, zvané „Veľká cesta“, Mahajana. Charak-
terizuje ho niekoľko znakov.

Začalo sa tu predovšetkým špekulovať: Budha je nadprirodzenou bytosťou, povznesenou nielen nad ľuďmi,
ale aj nad bohov. Nejestvuje len jeden, ale až päť Budhov. Vo vyššom svete sú Dhyani-Budhovia, ktorí
posielajú na zem „budúcich Budhov“, Bodhisatvov. Sám historický Budha bol až štvrtým takýmto Bod-
hisatvom a piaty bude akýsi Mesiáš - Maitrejah. Dokonca Budha je prapríčinou sveta a ako taký má meno
Prabudha, Adibudha. Z neho sa potom silou meditácie vyroňujú Budhovia a Bodhisatvovia.

Veľmi sympatickú zmenu prekonala mahajanská etika. Etika pôvodného budhizmu bola dosť sebecká
a mala na zreteli len spásu jednotlivca v nirváne. Naproti tomu mahajanský mních cíti zodpovednosť
nielen za seba, ale aj za utrpenie celého ľudstva. Preto chce vykúpenie nielen pre seba, ale aj pre celý
svet. Kto takto pomáha druhým dostať sa z utrpenia, stáva sa Bodhisatvom - budúcim Budhom.

Z toho dôvodu bolo treba zdôrazniť úlohu bohov, hoci pôvodný budhizmus bol etickou filozofiou
a o bohov sa nestaral. Nebeskí Budhovia bývajú v nebeských meditačných oblastiach a majú svoje odra-
zy na zemi. Vznikajú dvojice a trojice bohov, ku ktorým sa možno modliť (napr.: „Velebený buď Budha
Amitabbah“), ktorí sprevádzajú ľudí svetom až do nirvány.

Vynárajú sa tu aj poverčivé a magické prejavy. Tvorili sa magické výroky, mantry. Verilo sa, že človek sa
môže zmocniť tajomných síl pomocou zaklínacích formúl. Vytvorili sa celé knihy, Tantry, naplnené tý-
mito formulami. Aby sa to rozmnožilo, vyrobili sa modlitebné mlynčeky, ktoré opakujú tieto formuly,
alebo sa týmito formulami popísali celé pásy látok. Pomocou rôznych techník mechanických (napr.
zvláštneho držania prstov) a meditačných chce budhista zažiť, že tajomná sila vchádza do neho a tak
dostáva nadľudskú schopnosť. Tieto praktiky sa šíria po svete aj dnes.

K tomu všetkému pristúpilo aj erotické zameranie budhizmu, Vadžra - jánam. Vadžra znamená pohlavný
úd (falos, Eliade 44), ale aj diamant, preto sa to nazýva Diamantová cesta. Podľa nej Prabudha - Adibud-
ha je príčinou všetkého, ale toto Absolútno je spojenie dvoch princípov: mužského a ženského. Blaže-
nosť sa dá dosiahnuť spojením s Budhom, a to mystickým zážitkom lásky. Symbolom tohto mystického
zážitku je obraz muža, ktorý objíma ženu. Preto v Diamantovej ceste vystupuje celý rad bohýň, z ktorých
je najpopulárnejšou Tára, bohyňa kúziel, matka milosrdenstva. - Tu je istá analógia so starými prírodný-
mi náboženstvami Kanaánu, ktoré vyznávali sympatateickú mágiu a mali „svätú prostitúciu“ ako súčasť
bohoslužobných obradov, a nie ako jeden zo smrteľných hriechov.

2.4 BUDHIZMUS MIMO DOMOVA

Na vývoj v budhizme nastala reakcia zo strany brahmanizmu, ktorá spôsobila prenasledovanie budhistov v Indii v 8. a 9. st. Ešte horšie dielo vykonal islam, ktorý začal prenikať do Indie a vytlačil budhizmus zo zeme, kde vznikol, do susedných zemí, do Číny a Japonska.

Budhizmus v Číne mohol nadviazať na staršie systémy Lao-Tseho a Kong-fu-Tseho. Lao-Tse (nar. 604 pr.Kr.) hlásal v knihe Tao-te-king, že príčinou všetkého je Prasila - Tao. Do ľudského života vstupuje ako mravný zákon a vytvára cnosť, te. Spočíva v tom, že sa človek stará o hygienu tela a duše a vášňami nevyčerpáva svoje sily. Môže potom kľudne očakávať koniec života, kedy len zamení zemské šaty za nebeské. Kong-fu-Tse zdôrazňoval tri všeobecné cnosti:

- poznanie
- ľudskosť
- statočnosť

Treba ich uplatniť vo všetkých spoločenských vzťahoch: v manželstve, v rodine, v štáte.

Budhizmus sa mohol v Číne rozšíriť preto, že doterajšie systémy boli síce ušľachtilé a vysoko mravné, ale chýbala im metafyzická zložka a preto nemohli odpovedať na životné a náboženské otázky. Preto tu našlo ohlas učenie Mahájany a kult mnohých Budhov, žijúcich v nebi a prichádzajúcich na svet v postavách Bodhisatvov. Bohyňa Kuan-jin sa stáva „Madonou východu“, lebo ju predstavovali ako Matku s dieťaťom. Začínajú sa množiť mnísi a kláštory so svätyňami, s obrazmi a sochami. Mnísi pestujú askézu, meditujú, ale aj fyzicky pracujú. - Ako vidno, etika tu ustúpila do pozadia, ale sa celkom nestratila, lebo ju držalo učenie Mahajany.

Budhizmus v Japonsku nadväzoval na starší šintoizmus, ktorý pozná množstvo bohov, ale tí sú prírodní a neosobní. Veľkej úcte sa tešil cisár, Mikado, ako „syn Slnka“. Tiež rodina a duchovia zosnulých sú vo veľkej vážnosti. Ale chýba tu etika a niektoré iné zložky. A tieto nedostatky zaplnil budhizmus vo svojej mahajanskej podobe.

- a) Je to najprv náuka o vykúpení, ktorá vyplnila prázdnotu šintoizmu ohľadne posmrtného života s rajom, ktorý obýva množstvo Budhov.
- b) Budhizmus priniesol aj novú mravnosť. Šintoizmus nemal nejakých zvláštnych etických príkazov. Jeho etika prikazovala len piete v rodinnom živote a vernosť k vlasti, ktorá sa u japonských rytierov - samurajov v krajnom prípade prejavila vo forme čestnej samovraždy - harakiri. Budhizmus tu však priniesol aj niečo iného a širšieho, a to už spomínaných 5 príkazov (Nezabíjať, necudzoložiť, neklamať, nekradnúť, nepiť alkohol).
- c) Budhizmus si získal ľud aj svojím uctievaním bohov v podobe sôch. Z Budhu v mahanajizme sa stal boh, ktorý sedí so skríženými nohami na lotosovom kvete. Oblúbe sa tešila aj bohyňa Kwanon s dieťaťom v lone, „Matka milosrdenstva“.

Japonský budhizmus sa delí na niekoľko škôl, ktoré sa snažia dostať do blaženosti nirvány buď vlastným úsilím ako „svätou cestou“ (Zen - budhizmus), alebo zdôrazňovaním odovzdania sa do milosrdenstva Amida Budhu, ktorý je zdrojom svetla a života (Šin - budhizmus).

2.5 KONKRÉTNÁ ETIKA

2.5.1 Príroda

2.5.1.1 Životné prostredie

V budhizme niet jednotného postoja k životnému prostrediu. Jednotlivé prúdy sú zajedno len v Budhovom učení, že všetko utrpenie človeka pramení v spojení jeho zdanlivej osobnosti so svetom

a jeho piatimi životnými faktormi (telesné formy, pocity, poznanie, vzrušenie a vedomie). Všetko, čo existuje, je podmienené niečím iným. Na konci všetkého stojí rozpad a zánik.

Z tohto základného pohľadu vyplývajú dva postoje:

- a) Theravadský budhizmus tvrdí, že vzájomné pôsobenie osobnosti a sveta s jeho žiadosťou nás nabáda k tomu, aby sme sa nedali príliš zapliesť do sveta, lebo sa dostaneme do bludného kruhu vznikania a zánikania. Toto utrpenie sa môže premôcť len oslobodením od žiadostivosti a prechodom do nirvány.
- b) Mahayanský budhizmus ide ďalej od záchranu individua. Podstata sveta je prázdnota, ktorá je však vlastná všetkému jestvujúcemu. To vedie k predstave spoločenstva všetkého bytia, ktoré na druhej strane je vybavené „Budhovou prirodzenosťou“. Potom budhistovi stojí príroda tak blízko ako jeho vlastná osobnosť a človek je za prírodu takisto zodpovedný. Základným heslom je tu: „Nech sú šťastné všetky tvory“, a to v tom, že človek má s nimi súciti a nezabíja ich. Tento postoj sa ukázkovo vyskytuje v bodhisatvovi, ktorý spoznaním podstaty všetkej jestvoty sa v súcite prikloní k okolitému svetu.
- c) Novší budhistickí učitelia (Padmasiri de Silva, v Japonsku Soka Gakkai a iní) sa usilujú nájsť v postoji k technike strednú cestu medzi získavaním hodnôt a konzumom. Riadia sa niektorými pravidlami, napr.:
 - Jestvota obsahuje človeka, zvieratá, rastliny a zem.
 - Nie všetky zložky sú rovnocenné, ale za všetky sme zodpovední.
 - Človek má právo na majetok a na prežitie, ale musí rešpektovať aj práva iných, práva budúcich generácií a práva celej prírody.

2.5.1.2 Zvieratá

Pomer k zvieratám je v budhizme daný „Budhovou prirodzenosťou“ všetkého živého. Z toho vyplýva jeho ochrana (učenie o ahimsa), čo sa v prvom rade vzťahuje na zvieratá a zákaz ich zabíjania, ale aj na hmyz a rastliny. Poľovačka sa má zamietnuť, experimentovanie so zvieratami zredukovať. Hoci vegetariánstvo nie je všeobecne záväzné, mnohí budhisti ho praktizujú, lebo zvieratá neboli stvorené pre človeka. Budhizmus tu vidí rovnocenné životné formy. Ved' pri znovuzrodeniach je možný prechod od človeka k zvieratú i opačne. Sám Budha mal žiť v predošlom živote ako zajac, lev a slon.

2.5.2 Rodina

2.5.2.1 Manželstvo

Budha označil manželov, ktorí vedú mravne riadny život, ako „bohorovných“ (dev a devi). Nie preto, že slúžia k uspokojovaniu žiadostivosti, ale k zachovaniu ľudského pokolenia. V manželstve má muž svoju ženu chrániť a opatrovať (m.i. darovať jej aj darčeky a ozdoby!). Žena má mužovi slúžiť, dbať na jeho veci, starať sa o chod domácnosti, byť laickou učeníčkou a zadržiavať 5 mravných príkazov. Taká žena má nádej znovuzrodiť sa ako bohyňa. Ak obaja mravne žijú, môžu žiť spolu aj v budúcom živote. Za Budhových čias boli aj polygamné manželstvá a jeho názory na to nie sú jednoznačné. Na jednej strane chválil uspokojenie muža s jedinou ženou, na druhej strane bral kráľovský hárem ako samozrejmosť.

2.5.2.2 Sexualita

Budha učil, že žiadostivosť je príčinou utrpenia a osudného obehu. Preto bol sex v prvotnom budhizme ako niečo nenáležitých, lebo askéza je jediným prostriedkom, ako dosiahnuť spásu. Budhova dvanásťčlánková „reťaz vzniku závislosti“ menuje ako 10. článok sexuálne spojenie, ktoré vedie k zrodu nového človeka a tým k novému utrpeniu. Toto učenie ovplyvnilo nielen budhistických mníchov, ale aj laikov. Sexualita slúžila len účelu splodenia nového človeka, sama nemala cenu. Budha varoval pre troma omamnými prostriedkami: spánkom, alkoholom a sexom.

Dnes budhistický laik zachováva „vznešenú osmorakú cestu“ (so sexuálnou zdržanlivosťou) len počas pôstu za nového mesiaca a splnu. Theravadský budhizmus trvá na celibáte mníchov (Birma, Srí Lanka), ale inde sa pohlavný akt cení ako obraz mystického spojenia s božstvom. Mahayanský budhizmus dovolil

manželstvo aj pre mníchov (napr. v Japonsku). Istý prúd pokladá pohlavné spojenie za alternatívu askézy a „ľavoruká tantra“ ho cení ako najväčší kreatívny akt, pretože anticipuje blaženosť večného ponorenia (samadhi).

Faktom je však, že aj naďalej existujú mníšske rády v budhizme. Budha videl v žene zvodkyňbu, ktorá ho odvádza od pravej cesty. Preto vznikali v budhizme mníšske rády a kláštory, naprv pre mužov, potom aj pre ženy. Napriek istým náznakom náboženskej rovnosti muža a ženy sa muž cení viacej ako žena. Niekde sa to vyvíja viacej smerom k rozličnosti úloh, takže prakticky začína prevládať rovnocennosť.

V niektorých krajinách sú aj budhistické mníšky (Japonsko, Čína, Korea, Vietnam, Taiwan). Sú dohola ostrihané a nosia biele šaty. Väčšinou pracujú na charitatívnom poli. V západnom budhistickom modernizme sa vyvíja duchovné zrovnocenenie ženy (Konferencia budhistických žien 1987 pod patronátom Dalajlámu).

2.5.3 Verejný život

2.5.3.1 Politický postoj

Budha zostavil pre panovníka - kráľa pravidlá 10 kráľovských ctností, medzi ktorými vyniká pravidlo o nenásilí - ahimsa (zabránenie vojne) a pravidlo o „neprotiklade“ (že má spravovať ľud nie proti jeho vôli). Hoci pôvodne budhizmus uprednostňoval monarchické zriadenie, v pozdejších dejinách a dnes sa angažujú najmä budhistickí mnísi na zdemokratizovaní verejného života. Veľký vplyv majú mnísi v Barme a na Ceylone, kým v Kambodži sa na nich pozerá kriticky a v Thajsku sú podozriví z ľavicovej infiltrácie. Niekde stotožňujú komunizmus s epochou cakkavatti - Budhovým „kráľovstvom božím“.

Podobné myšlienky hlásal aj bývalý gen. tajomník OSN, U Nu (z Barmy), ktorý v súvislosti so svojím socialistickým programom hovoril o tomto mýtickom období. O oživenie budhistických etických ideálov sa postaral zvolaním svetového budhistického kongresu v Rangúne (2500 rokov od vojdenia Budhu do nirvány) a zavedením budhizmu ako štátneho náboženstva v Barme r. 1960. Krátko potom bol odstavený od moci, odišiel do vyhnanstva a od r. 1989 žil v domácom väzení - podobne ako nositeľ Nobelovej ceny, Aung San Suu Kyi. Iní myslitelia sa usilujú o slobodné voľby, ľudské práva a mnohopartajnú demokraciu.

2.5.3.2 Práca

Budha si cenil prácu - ako aj všetky dobré skutky - ako prípravu na oslobodenie z kolobehu utrpenia a ako jeden z bodov osmorakej cesty. V moderne sa vidí práca oveľa pozitívnejšie, zvlášť v mníšskych spoločenstvách. Mnísi svojou prácou udržiavajú školy, nemocnice, jasle i vlastné majetky. Ďaleká nirvána sa stáva rajom, ktorý sa dá uskutočniť už na zemi. Tento postoj sa zrkadlí aj v postoji japonského budhizmu k technike. „Japonský hospodársky zázrak by nebol možný bez tohto vedomého príklonu k nášmu svetu“ (M. Klöcker). Ale činia sa aj laické hnutia, ktoré vyšli z robotníckych kruhov ako protest proti neľudským podmienkam v mnohých japonských podnikoch. Zakladateľ hnutia Itto - en, Tenko Nishida, postavil „roto - dobrovoľnú existenciu chudoby“ do centra svojej viery, ktorej členovia vykonávajú najnižšie práce medzi obyvateľmi. Je to spôsob, ako sa oslobodiť od sebeckta a byť tu pre iných.

2.5.3.3 Sociálne pomery

Budha sa zriekol svojho majetku, aby žil ako askét a založil aj spoločenstvo asketických mníchov. Majetok stojí vedľa sexu ako jedna zo žiadostí. V mahayanskom budhizme už nie je majetok ako niečo, od čoho by sa mal veriaci odvrátiť, ale s čím možno Budhovi slúžiť. V Zen - budhizme panuje názor, že bohatstvo a chudoba sú rovnocenné a patria spolu ako dve strany jednej mince. Ležia v akejsi „medziríši“ a záleží len na tom, ako ich užívame v situačnej etike. Pre sociálneho reformátora Ambedkara (1891-1956) bol Budha sociálny revolucionár, ktorý chcel odstrániť chudobu aj ako sociálny problém.

Má to ozvenu zvlášť v Japonsku, kde hnutie Sokka Gakkai („Spoločnosť na vytváranie hodnôt“) vraví, že jednotlivec má s pomocou náboženstva premeniť chudobu na bohatstvo. Život je potom šťastný, keď všetky hodnoty, ktoré človek hľadá, skutočne aj nachádza. „Táto cesta, obsahujúca blahobytnú spoločnosť, sociálnu istotu a vytváranie kultúry, platí ako tretia, náboženská cesta medzi kapitalizmom a komunizmom“ (M. Klöcker).

Sulak Sivaraksa z Thajska (nar. 1933) sa zasadzuje o nové usporiadanie spoločnosti. Zásadám budhizmu protirečí to, že malá skupina obyvateľstva vládne väčšinou národného dôchodku. Budhizmus vyžaduje zrieknutie sa kvôli slabším. Spoločnosť sa nesmie orientovať len na moci a zisku a nechať bokom duchovné hodnoty, na ktorých najviacej záleží.

2.5.3.4 Práca pre mier

V dejinách Indie hrá veľkú rolu princíp nenásilia, ahimsa. Cituje sa Budhov výrok, v ktorom prikazuje svojim mníchom, žeby aj v tom prípade, keby ich napadol zlodej alebo vrah, „ich duch sa nevzrušoval, ale zostal priateľský a bez nenávisti vo vnútri prenikol onoho človeka a od neho aj celý svet“. Šťastie a pokoj pre každého - to je obsahom učenia o „metta“ - priateľskosti, добрote, láske (ale nie pohlavnej). O tom budhisti meditujú, pričom začínajú od seba, potom idú k svojej rodine, priateľom, ostatným ľuďom, ba aj k nepriateľom a k všetkému, čo žije.

Tejto zásade je vzdialená myšlienka na „svätú vojnu“, a to už hneď kvôli samému učeniu. Budha pokladal učenie len za prostriedok, aby sa človek dostal do nirvány, a nie za cieľ osebe, o ktorý by sa malo bojovať. Napriek tomu treba povedať, že čo takto platí v princípe, prebieha to trochu odlišne v praxi. Koloniálne panstvo dalo vznik modernému politickému budhizmu, ktorý chcel nielen vyhnúť von koloniálne mocnosti, ale aj vyhlásiť sa sám za štátne náboženstvo s protikresťanským hrotom.

Na kongrese v Tokiu r. 1959 sa diskutovalo o obrannej vojne medzi hlavnými budhistickými smermi. Theravadské krajiny sa vyslovili za absolútny pacifizmus, mahayanské štáty naproti tomu za obrannú vojnu, ak by zlyhali všetky prostriedky na spravodlivý mier. Zdôvodňovali to príkladom Budhu, ktorý údajne v predošlom živote usmrtil kacírskych hindských brahmanov na obranu budhizmu. Dejiny nedosvedčujú tézu, že kde panujú budhistické idey, „tam sú výsledkom pokojne medzinárodné vzťahy“ (Trevor Ling). V Barme a Thajsku je síce menej verejných násilností, ale prirodzená agresia občanov jestvuje ďalej „pod prahom“. A v prípade vojnového konfliktu sú práve takíto doteraz pokojamilovní občania obzvlášť krutí. V Japonsku má tradíciu bojovný budhizmus už od 13. st. Spomínané hnutie Soka Gakkai (1930) zlúčilo spolu náboženstvo a politiku. Podobné hnutie Komeito má za jeden z cieľov šakubu, obrátenie neveriacich „ohnutím alebo zlomením“.

Načim dodať, že v Japonsku založil Nikkyo Niwano „Spoločnosť na zriadenie práva a ľudských vzťahov“, ktorá zorganizovala „Svetovú konferenciu náboženstiev za mier“. Tiež Dalaj Láma, vodca lamaistického budhizmu v Tibete, ktorý žije od r. 1959 v indickom exile, vyzýva politikov k práci pre mier.

3. ISLAM (MOHAMEDANIZMUS)

3.1 ŽIVOT A DIELO MOHAMEDA

Arábia už pred Mohamedom mala svoje politické, kultúrne i náboženské dejiny. Arabi odvodzovali svoj pôvod od Abrahámovho syna Izmaela. Uctievali polyteistických bohov. Ich kult splýval často s uctievaním duchov púšte (džinnovia), prameňov, stromov a najmä kameňov. To malo svoj význam aj pre islam, ktorý uctieva v ústrednej mohamedánskej svätyni (Kába) v Mekke posvätný kameň, ktorý je podľa tradície stopou Abrahámovou (máqam Ibrahím). Už v tej dobe vynikli dve kultické strediská, a to Mekka a Medína (Jathrīb), ktoré sa mali stať aj centrami nového náboženstva. Do tohto polyteizmu prenikli aj prvky židovské a kresťanské.

Mohamed sa narodil v Mekke z kmeňa Qoreišov okolo r. 570 po Kr. Jeho meno bolo Muhammadun (=Oslávený). Detstvo mal smutné: otec mu zomrel krátko po jeho narodení a matka, keď mal 6 rokov. Vychovala ho istá Beduínka, takže ako mladý človek sa živil strážením tiav. Jeho situácia sa zlepšila vtedy, keď ho vzala do služby bohatá kupecká vdova Chadídža, ktorá si ho tak obľúbila, že sa zaňho vydala, hoci bola o 15 rokov staršia. (Do jej smrti nemal inú ženu, potom údajne až 17). Narodilo sa im jediné dieťa, dcéra Fatima, ktorá sa vydala za Aliho. Chadídža bola prvá, ktorej Mohamed vykladal svoje zjavenia a ktorá ho povzbudzovala. Stala sa tak spoluzakladateľkou nového náboženstva ako „matka veriacich - ummu-l-muminín“.

Ako 40 ročný má Mohamed na hore Hirah videnie, v ktorom mu nejaká postava vraví: „Káž v mene Pána, ktorý stvoril človeka“. Mohamed sa zveril s tým svojej žene, ktorá ako prvá uverila v jeho prorocké poslanie. A tak začal kázať a hľadať prívržencov svojmu učeniu (moslimov = oddaných, t.j. Bohu, islam = oddanie sa Bohu). Pridali sa k nemu niektorí jeho príbuzní a iní, ale jeho ozvena v kmeni Qoreišov spočiatku nebola veľká. Ba bola negatívna. Spoluobčania sa stali jeho nepriateľmi, takže Mohamed - a to práve keď mu umiera Hadídža- sa musí vysťahovať do mesta Taif. Ale aj odtiaľ ho vyhнали, takže odchádza do Jathribu (Medina). Toto mesto bola snáď vplyvom židovstva pripravenejšie pre Mohamedove monoteistické myšlienky ako polyteistická Mekka. Na úteku ho sprevádza iba bohatý kupec Abu Bakr, ktorého dcéru Aišu si vzal za ženu a ktorý sa stal jeho prvým nástupcom (chalífom). Tento útek (hidžra = vysťahovanie sa) z Mekky do Jathribu, ktorý sa od tej doby menuje „Mesto posla Allahovho“ (Madinatu rasúli Alláh, Medina), r.622 sa stal počiatkom moslimského letopočtu.

V Jathribe sídlila židovská menšina a Mohamed podnikol pokus získať ju na svoju stranu. Vyhlásil sa sám za proroka, predpovedaného v židovských Písmach a za obnoviteľa Abrahámovho náboženstva. Predpísal moslimom modliť sa s tvárou obrátenou k Jeruzalemu. Až keď sa mu nepodarilo získať prísnych židov, zmenil postoj modlitebníka (qibla) smerom k Mekke a stal sa nepriateľom židov. Tu v Medine sa uskutočnila aj „premena náboženského islamu na islam politický“ (Fr. Babinger) a Mohamed začína podnikáť lúpežné výpravy proti Mekke. Víťazstvo sa kloní raz na tú, raz na tú stranu, až Mohamed ako diplomat uzatvára 10 ročné prímerie s Qoreišitmi. A naozaj, v 7. roku hidžry Mekka otvára brány Prorokovi a uznáva ho za svojho najvyššieho pána. V 10. roku hidžry r. 632 uskutočňuje triumfálnu púť ku Kábe, ktorá sa tak stala ústrednou svätynou, mešitou. V snahe získať si vplyvných pokrvných spojencov uzatvára Mohamed mnohé manželstvá. Oženil sa s dcérami svojich priateľov, ale aj svojich nepriateľov, ktorí sa potom stali jeho oddanými stúpenkami. Po uskutočnení svätej púte do Mekky sa vrátil do Mediny, kde ochorel a r.632 aj zomrel.

Po Mohamedovej smrti spravovali moslimské spoločenstvo štyria nástupcovia (Abu Bakr, Omar, Othman a Ali, manžel jeho dcéry Fatimy). Ich vláda je „zlatou dobou islamu“. Po nich sa islam začal štepiť na dva hlavné smery: ortodoxných sunnitov, ktorí uznávali posvätné knihy Korán a Sunnu i kalífa ako Allahovho zástupcu na zemi, a opozičných šiitov, rozšírených hlavne v Irane, ktorí uznávali odchylný výklad Koránu, vlastnú tradíciu a imáma ako priameho potomka Mohamedovho (PSN II). Toto zásadné rozdelenie platí až dodnes. Islam od 7. st. potom zažil mohutný rozmach politický a náboženský preniknutím do

Afriky, Sýrie, Turecka, Byzancie, Francúzska, Španielska, Uhorska na západe a do Iranu a Iraku na východe.

Pri hodnotení Mohamedovej osobnosti musíme vychádzať z toho, že bol skalopevne presvedčený o svojom poslaní od jediného Boha, Allaha. Najmä vo svojich počiatkoch bol čestný a chcel zlepšiť náboženské i mravné zmýšľanie svojich krajanov. Nie je nejakým veľkým mysliteľom. Nechcel byť ani mystikom. Necítil sa svätým a ani ním nechcel byť. Vedel však jedinečne spojiť rôznorodé náboženské prvky do jediného celku vierou v jediného Boha, ktorého sa cítil prorokom. Zaráža nás však jeho voľnosť v otázke manželstva, napr. zriadenie veľkého háremu, ktorý slúžil ukojeniu jeho zmyselnosti. To sotva možno ináč nazvať ako jeho slabosťou. Tiež možno diskutovať o tom, či spojenie náboženstva a politiky je jeho prednosťou alebo slabosťou.

3.2 FORMÁLNE PRINCÍPY VIERY

3.2.1 Korán

Korán je svätou knihou islamu. Doslova znamená „čítanie“ (od qaraa = čítať, recitovať), čiže sväté texty, sväté písma. Je rozdelený na 114 kapitôl (súra = zjavenie), ktoré sa delia na verše. Korán sa skladá z dvoch častí: 1. Hudán - rukoväť, smernica, 2. furqán = rozlišovanie (medzi dobrým a zlým). Obe časti do seba zapadajú. Je pravdepodobné, že už za Mohamedovho života jestvovala určitá zbierka Mohamedových výrokov, ktoré zapisovali pisári, a tá bola pozdejšie doplnená a kanonicky ustálená za tretieho pravoverného chalífa Othmana.

3.2.2 Sunna a hadíth

Po Mohamedovej smrti sa ukázalo, že v nových pomeroch nedáva Korán odpovede na všetky otázky života. Preto sa zozbierala ústna tradícia o slovách a činoch Prorokových i zvyklosti a spôsoby prvých desaťročí islamu. Táto ústna tradícia sa nazýva sunna a stala právoplatným výkladom Koránu a tak základom moslimskej ortodoxie. Podľa sunny sa moslimskí ortodoxi menujú Sunniti.

Ale ani Sunna nezozbierala všetku tradíciu. To urobili moslimskí učenci, ktorí ju zbierali, hodnotili a triedili. Tak vznikla rozsiahla literatúra tradície - hadíth (rozprávaný príbeh).

3.2.3 Právo - fiqh

V priebehu života bolo potrebné, aby zmýšľanie a počínanie moslimov upravovala nejaká právna norma. Túto úlohu vykonalo moslimské právo - fiqh. Jestvuje niekoľko jeho verzií:

a/ hanifitská v Turecku, v Číne a Indii, b/ šáfeitská v Bagdáde, c/ málikitská v Španielsku a v Afrike, d/ hanbalitská v Sýrii a Iraku. Panuje však presvedčenie, že veriaci moslimovia zachovávajú v podstate jednotu viery.

Moslimské právo - fiqh obsahuje súbor povinností, ktoré veriacemu ukladá boží zákon (šaría) a ktoré sa týkajú (priečne) a/ práva bohoslužobného, b/ práva rodinného a spoločenského, c/ práva trestného. Celé právo sa delí (pozdĺžne) 1. na povinnosti záväzné, ktorých vykonanie Allah odmenia zanedbanie potresce 2. na povinnosti dobrovoľné, ktoré moslim môže vykonať v nádeji na zásluhy, ale ich nevykonanie nie je trestné, 3. adiaforné - malicherné, bez odmeny a bez trestu 4. zákazy (haram), ktorých prestupovanie je trestné.

3.3 OBSAH MOSLIMSKEJ VIERY

3.3.1 Božia jednosť

Základným článkom moslimskej viery je Božia jednosť:

„Lá iláha illá-‘lláh. Huva-‘lláhu ahad = Niet Boha okrem Allaha. On Allah je jediný“. Allah je stvoriteľom sveta, čo Korán prevzal z Biblie. Stvoril svet za 6 dní, pričom človek je vrcholom stvorenstva. Deň stvorenia človeka, piatok, sa stal sviatočným dňom moslimov, pravda nie všade.

3.3.2 Anjeli a džinnovia

Mohamed pozná 4 hlavných anjelov: 1. Džibríl, ktorý zjavil Mohamedovi Korán, 2. Mikáil, strážca sveta a vodca nebeského vojska, 3. Isráfil, ktorý ohlási súdny dceň, 4. Asráil, anjel smrti, ktorý berie posledný dych človeka. - Mimo nich je ešte mnoho anjelov, ktorí ochraňujú každého moslima a zapisujú jeho dobré i zlé skutky. Všetci poslúchajú Allaha. Len jeden ho neposlúchol - Iblís (z gréckeho diabolos) alebo Šajtán (z hebrejského Satan), ktorý sa stal vodcom démonov (džinnov).

3.3.3 Proroci a poslovia

Najvýznamnejší z prorokov sú šiesti: Adam, Noach, Abrahám, Mojžiš, Ježiš a Mohamed. Sú aj proroci druhého stupňa, známi aj z Biblie (Dávid, Jakob, Jób) a napokon proroci, ktorých poslal Allah národom v postave imáma (podľa šiitskej náuky).

3.3.4 Život po smrti

Po pochovaní zosnulého vypočúvajú anjeli a dovoľia mu dívať sa buď na raj alebo na peklo. V hrobch zostanú zosnulí až do doby, kým nepríde Mahdí, akýsi moslimský Mesiáš. Ale má prísť aj kresťanský Ježiš (Isá) a potom Isráfil ohlási vzkriesenie a posledný súd. Mohamed bude orodovať za hriešnikov a Allah omilostí všetkých okrem tých, čo sa mu protivili.

3.3.5 Predurčenie a fatalizmus

Predurčenie - dadar - sa zakladá na presvedčení, že nič sa nedeje bez vedomia a vôle Allaha. Každý ľudský čin a každá príhoda je už dopredu určená a nikto ju nemôže zmeniť. Túto determináciu vyjadrujú moslimovia úslovím: „Ak bude Allah chcieť - In šá‘a ‘lláh“. Táto viera vedie moslimov síce odovzdanosti do Allahovej vôle, ale aj do pasivity v praktickom živote.

3.4 MOSLIMSKÝ KULT

Moslimský kult stojí na 5 požiadavkách, ktoré sa volajú „pilieri náboženstva“:

3.4.1 Vyznanie viery

(šaháda) je krátka formulka, ktorú veriaci recitujú: „Lá iláha illá- ‘lláh va Muhammadun rasúlu ‘lláh = Niet Boha okrem Allaha a Mohamed je posol Allahov“. Toto vyznanie sprevádza moslima celým životom, ba aj za hrob. Kto vysloví túto formulku aj z iných ľudí, je formálne považovaný za moslima.

3.4.2 Modlitba

(salát) hrá mimoriadne dôležitú rolu v živote moslima. Jeho povinnosťou je modliť sa päťkrát za deň. 1. modlitba je pred východom slnka, 2. je na poludnie, 3. odpoľudnia, 4. po západe slnka, 5. v nočnom čase. Kňaz (muezzín) zvoláva veriacich k modlitbe z veže (minaret) typickým hlasom v predpísanej formule („Allah je veľký“ atď.) Na túto výzvu odpovedá moslim tak, že si upraví kulticky čisté miesto a obyčajne na modlitebnom koberčeku vykonáva presné modlitebné obrady, typické nielen pokľaknutím, ale aj prosternovaním (sudžud), v ktorom sa dotkne pažami a čelom zeme. Potom sa modlí predpísané modlitby.

3.4.3 Almužna

(zakát = čistota) sa zakladá na myšlienke o znečistení majetkom tohto sveta. Z tejto nečistoty sa moslim očistí tým, že udielá almužny všetkým, čo sú odkázaní na jeho pomoc. Okrem tejto povinnej almužny

pozná Korán aj dobrovoľnú almužnu, nazývanú spravodlivosť (sadaqa). Podľa potreby sa tieto almužny používajú nielen pre chudobných, ale aj pre svätú vojnu islamu (povestný džihád).

3.4.4 Pôst

(sijám) v mesiaci ramadán je starý arabský zvyk, Mohamed ho však rozšíril na celý mesiac a urobil ho 4. pilierom viery. V mesiaci ramadán sa musí veriaci zdržiavať celý deň všetkých pokrmov, nápojov a pôžitkov (vrátane pohlavných) od východu až do západu slnka. Po západe slnka si však smie dovoliť všetko, čo mu bolo cez deň zakázané. Obyčajne sa potom je jedlo po západe slnka večer a pred východom slnka ráno. To nie je podľa pôvodného úmyslu, lebo pri pôste malo ísť o trvalý návyk odriecť si isté veci, aby človek nemyslel priveľa na seba a aby mal čo udeliť aj núdznemu, a nie aby si po západe slnka dovolil to, čo si pred západom odriekol. Ale prax dokazuje, že to mnohí tak chápu a že toto nebezpečenstvo tu je (pr Klöcker - Twaruschka, Wörterbuch).

3.4.5 Púť

(hadž) do Mekky, ktorú by mal moslim podniknúť aspoň raz za života. Komu sa to podarí, nazýva sa hadži.

3.5 KONKRÉTNÁ ETIKA

3.5.1 Príroda

3.5.1.1 Životné prostredie

V islame sa doteraz nerozvinula obsiahlejšia diskusia o ekologických otázkach. Príčinu je treba hľadať v tom, že islamské krajiny sa zaoberajú predovšetkým s rozvojovými problémami a menej s dopadom rozvoja na život ľudí. Tieto ťažkosti tam sú, napr. nadmerné využívanie lesov, stepí a s tým súvisiace škody pri erózii, suchote, problémy so slanou vodou a pod.

V Koráne sú niektoré verše, ktoré hovoria o tom, že Allah stvoril svet, v ktorom ustanovil človeka ako svojho zástupcu (kalif), ktorý je svojmu Stvoriteľovi zodpovedný za svoju správu (Súra 26,1), čo je myšlienka, vyskytujúca sa už v židovstve a kresťanstve. Súra 7,54 hovorí: „Nerobte na zemi skazu, keď bola privedená do poriadku“. Pritom pod skazou sa konkrétne myslí na znečistenie vody a na rúbanie ovocných stromov.

Úzky vzťah medzi človekom a prírodou hlásali islamskí mystici. V najnovšej dobe iránsky učenec Seyyed Hossein Nasr ukazuje, že v ekologickej kríze sa ukazuje duchovná kríza moderného človeka, ktorému chýba skutočná kozmológia a ktorý nevie o poslednej jednote všetkého bytia (Man and Nature, 1968). Podľa pakistánskeho geografa Iqtidara Zaidiho sa tu jedná o následky morálnej krízy, pretože sa človek snažil pre svoju žiadostivosť, užívačnosť a nevedomosť maximálne vyčerpať prírodné zdroje a nemyslel pritom na následky.

Ako vidno bazíruje v ekologickej ohľade islam na myšlienke, že človek je zodpovedný Bohu za svoje správcovstvo, a tak napriek istým čiastkovým aspektom je jeho ekologická etika orientovaná teocentricky: ochrana prostredia sa nedeje len kvôli človeku, ale najmä kvôli zachovávaní božích príkazov.

3.5.1.2 Zvieratá

Postavenie Koránu k zvieratám vidno na súre 16,5nn, podľa ktorej Boh stvoril zvieratá z dvoch dôvodov: jednak pre úžitok človeka a jednak pre svoju vlastnú slávu. Preto má človek zvieratá chrániť a nie ich trápiť. Dovoľuje ich označiť vypálenými znameniami a kastrovať, poľovanie a mučenie zavrhuje (17,39). Ale aj tu treba povedať, že Korán zdôrazňuje viacej starostlivosť Boha a menej záväzkov človeka, vyjmúc zvieratá, ktoré človekovi priamo slúžia.

Tu sa jedná v prvom rade o ťavu a koňa. Predovšetkým ťava je nielen dopravným prostriedkom, ale priamo partnerom beduína na púšti. Arabčina pozná 160 mien pre ťavu, ktorá predstavuje základ existencie

pre rodinu, pravidlo sociálneho poriadku, označenie majetkového trestu i svadobného daru. Napriek tomu sa v islame nenachádza obsiahla debata o ochrane zvierat.

3.5.2 Rodina

3.5.2.1 Manželstvo

V islame je manželstvo z lásky a porozumenia samozrejmosťou. Korán vidí v ňom povinnosť pre tých mužov a ženy, ktoré sú schopné ho uzavrieť. Aj keď ide aj o duchovnú príbuznosť a zdôrazňuje sa „rahma“ - milosrdenstvo, ohľad, starostlivosť, predsa v stredobode stojí splodenie a výchova detí. Korán 4,3 pripúšťa možnosť, vziať si až 4 ženy, ale s podmienkou, že bude všetky rovnako a spravodlivo opatrovať. Pozdejší vykladači videli v tom nepriamy poukaz na jednoženstvo.

Postavenie ženy závisí od toho, ktoré oblasti v danej krajine závisia od civilného a ktoré od náboženského práva. Kde platí náboženská šaria, tam z toho vyplývajú niektoré ujmy pre ženu, takže v niektorých islamských krajinách je ešte stále polygamia. V Alžírsku a v Jemene bolo zakázané svojvoľné zahnanie ženy. V Tunisku a Turecku bolo odstránené mnohoženstvo. V iných krajinách musí prvá žena súhlasiť s druhým manželstvom manžela. V Turecku hrá ešte veľkú rolu plat za manželku.

Veľké ťažkosti vznikajú pri manželstvách muslimského partnera s nemuslimským. Muslim smie si vziať nemuslimku, lebo otec určuje náboženskú výchovu detí. Muslimka ale nesmie si vziať nemuslima z tých istých dôvodov. Pri zmiešaných manželstvách vyvstávajú tieto problémy:

- a) rôzne ponímanie úlohy muža a ženy
- b) rôzne právne podmienky pre také manželstvo (manželská zmluva, hospodárska zmluva)
- c) právne postavenie detí (právo starať sa o ne v prípade rozvodu, dedičské právo)
- d) štát, v ktorom žije manželský pár (Keď je to nemuslimský štát, je šanca na partnerský vzťah. Ak je o muslimský štát, je poslušnosť manželky samozrejmosťou. Pritom muslim očakáva, že sa jeho manželka stotožní s jeho rodinou)
- e) vedúce postavenie muža (žena musí zdieľať domov s manželom, ktorý jej môže zakázať opustiť dom, prijímať návštevy alebo vycestovať do cudziny).

Korán nepožaduje od nemuslimky prestúpenie na islam. Niekde sa muslimom ukladá povinnosť umožniť nemuslimke účasť na jej bohoslužbách. Ale muslimovia očakávajú ako samozrejmosť, že žena prestúpi na islam. Je to umožnené tým, že ju imám pri sobáši vyzve, anby recitovala prvú súru Koránu. Keď to urobí, stala sa muslimkou.

3.5.2.2 Sexualita

Napriek mnohým reformám ovládajú manželské spolužitie moslimov patriarchálne predstavy. Hoci cieľom manželstva je splodenie detí, má prísť v manželstve aj k vyplneniu sexuálnej žiadosti. Jej potlačenie by mohlo mať zlý vplyv aj na službu Allahovi. Sexuálny pud je teda hodnotený pozitívne, pokiaľ je v rámci náboženského práva, šarija. Pohlavná rozkoš niekde platí ako „predchuť rajskej blaženosti“ a mnohí moslimovia si predstavujú raj aj ako ríšu sexuálnej rozkoše. Pritom ale predmanželské a mimomanželské pohlavné vzťahy sú zakázané.

V Koráne niektoré výpovede hovoria o rovnocennosti muža a ženy, ale sú aj tvrdé verše, zdôrazňujúce mužovu nadvládu: „Keď sa bojíte, že niektoré ženy sa vzoprú, potom ich napomeňte, nemajte s nimi pohlavný styk a bite ich. Keď vás potom poslúchnu, nepodnikajte už nič proti nim. Boh je vznešený a veľký“ (Súra 4,34). Tento verš sa snažili moslimskí teológovia vykladať symbolicky: Bitie je vraj „nebolestné bitie“, ktoré chce vyjadriť len nespokojnosť manžela. Alebo aj dnes vravia, že tento verš má len „historickú cenu“ (rakúsky moslim Smail Bajic‘).

Príklad toho, že sexualita je v prvom rade vecou muža, uvádza súra 2,223: „Vaše ženy sú vašim poľom, pripraveným na siatie. Chodte na to pole, kedy chcete“. Aj keď tu moslimovia tvrdia, že tým nie je vyjadrená diskriminácia ženy, je jasné, že iniciatíva tu vychádza úplne od muža, ktorý uzavretím manželstva získal právo na sexualitu. Síce aj žena má právo na sexuálne uspokojenie a môže sa rozviť

v prípade impotencie svojho manžela, ale reč je v prvom rade o práve muža na telo jeho ženy. O podobnom práve ženy sa nehovorí. Namiesto toho má manžel len právo starať sa o ženu.

3.5.3 Verejný život

3.5.3.1 Politický postoj

„Islam bol od svojho počiatku rezolútne politické náboženstvo“ (M. Klöcker). Už po svojom úteku z Mekky do Mediny sa stal Mohamed nielen vodcom náboženského spoločenstva, ale aj hlavou politického útvaru. Aj jeho nástupcovia, kalifovia, mali za úlohu spravovať nielen náboženské, ale aj politické záležitosti. Ich vzájomné boje neboli teologické zápasy, ale boje o politickú moc. Preto aj islamské náboženské právo, šarija, nemá len ustanovenia, týkajúce sa náboženských a mravných povinností, ale aj predpisov o dedičstve, rodine, národe, štáte, o sociálnej a hospodárskej etike. Preto mal vladár povinnosť vykladať a zachovávať toto právo a občania povinnosť poslúchať vladára. „Poslúchajte Boha, jeho Posla a tých, ktorí majú medzi vami právo rozkazovať“ (4,54).

Dnešný stav v tomto ohľade nie je jednotný. Sú skupiny, ktoré sa držia jednoty medzi náboženstvom a politikou. Týka sa to zvlášť moslimských fundamentalistov, ktorí sa postavili proti kolonializmu využívajúcemu svoje technické a hospodárske prednosti na hospodársky útlak. Islamský fundamentalizmus sa vyznačuje týmito znakmi:

- návrat ku Koránu ako k nesfalšovanej vieroučnej základni
- návrat k prvotnému islamu, v ktorom bola jednotná „umma“, islamská pospolitosť,
- zriadenie islamskej spoločnosti, v ktorej platí šarija vo všetkých životných oblastiach,
- zdôraznenie rovnosti všetkých veriacich a jednosti Boha,
- odpor proti sociálnemu modernizovaniu, západnej nemorálnosti a nekultúre, ale nie proti technologickým a ekonomickým novotám.

3.5.3.2 Práca

Podľa islamu je každá práca človeka bohoslužnou, pokiaľ nie je zakázaná. Preto práca nie je teologickou témou. Islamskí pozorovatelia preto kritizujú skutočnosť, že islam v stredoveku priniesol síce kultúrne výdobytky, ale v ekonomickom ohľade viedol k stagnácii. Otázkou je, či to nezapríčinilo falošné dôverovanie v Božiu moc. Preto islamskí aktivisti propagujú od začiatku nášho storočia pracovný étos. Pre Rašida al- Baraviho (Egypt) je práca povinnosťou každého schopného muslima. Štát musí im prácu zaisťovať a zakázať vykorisťovanie slabších, prácu detí a ťažkú prácu žien (podľa súry 7,42). Podľa Iránca Mehdi Bazargana bude spoločnosť dobrá vtedy, keď „všetci budú odstupňovaní podľa toho, čo urobili“ (súra 6,132). V mnohých islamských krajinách vznikajú preto odborové zväzy podľa západného vzoru a majú aj úspechy.

Islam nepozná oficiálny deň odpočinku. Židovskej sobote alebo kresťanskej nedeli ešte najviac zodpovedá piatok, deň modlitby islamského spoločenstva. Predtým sa v piatok zatvárali obchody len kvôli modlitbe, dnes je tendencia zavierať ich vôbec. Mehdi Bazargan kritizuje muslimov, ako sa chovajú, keď majú voľno. Naproti tým, ktorí sa pýtajú, ako voľno prispieva k odpočinku a tvorivosti muslima, záleží fundamentalistom viacej na tom, ako sa nedovolené zamestnáva, napr. pitím vína a alkoholu vôbec, hazardnými hrami, tancom a hudbou.

3.5.3.3 Sociálne pomery

Boh je v Koráne ako majiteľ všetkého bohatstva, ktoré zveril ľuďom pre život. Preto sa žiada od bohatých, aby ako Boží služobníci dali podiel chudobným na svojom majetku. Ako sociálny záväzok sa často spomínajú almužna (sadaka) a daň (zakat), ktorá je jednou z 5 základných povinností. Dobrovoľná obeť sa v Koráne nechváli, ale hovorí sa o tom, že bohatstvo je pre vieru nebezpečné (30,28. 89,2. 90,6), lebo majetok je pominuteľný (18,44. 27,36. 57,19).

Povinná daň, zakat, vznikala za situácie beduínskej spoločnosti a pozdejšie už nestačila potrebám. Preto ju zvyšovali podľa nových potrieb, proti čomu sa však majetní postavili. Pretože ale patrí k „piatim stí-

pom“, stala sa symbolom sociálnej spravodlivosti a spravodlivého rozdelenia majetku. Moslimskí teológovia sa snažia interpretovať verše z Koránu na pozadí sociálnych programov.

Naproti nim žije v mystických kruhoch islamu myšlienka dobrovoľnej chudoby. Často vznikala z protestu proti sociálnym pomerom, ktoré stáli v protiklade k teokratickým ideálom islamu. Je však treba sa kriticky pýtať, či práve tieto asketické úniky zo sveta neprispeli k tomu, že v širokých kruhoch obyvateľstva sa nepodnikol pokus zmeniť nespravodlivé majetkové pomery.

3.5.3.4 Mierový postoj

Islam obsahuje prvky pokoja i vojny. Treba najprv povedať, že boje o rozšírenie islamských štátov sledovali hospodárske a politické ciele a neboli misijným rozširovaním „ohňom a mečom“. Pojem „džihád“ sa nachádza v časoch, keď ešte nebola reč o vojnách. Sám slovesný kmeň g-h-d ukazuje na spoločenské nasadenie a „džihád“ teda znamená úsilie, námahu, nasadenie. Neslobodno ho užívať v zmysle „svätá vojna“ - to vyjadruje slovesný kmeň q-t-l = zabiť, a substantívum qital = boj, vojna. Pritom to mal byť obranný boj len proti útočníkovi, a to nie z materiálnych dôvodov, ale pre slávu Allaha.

V protiklade k týmto prvotným intenciam nadobudol džihád po Mohamedovej smrti inú hodnotu. Boje o moc dostali „náboženské posvätenie“ a boli vyhlásené za „nasadenie“ - džihád“ - podobne ako kresťanské krížové výpravy. V moderných dobách sa z džihádu stal boj proti koloniálnym mocnostiam, proti nespravodlivým panovníkom, za obnovu na hospodárskom, politickom a kultúrnom poli. Násilie sa potom pokladá na nutné zlo. Dejiny muslima naučili, že „náboženský vývoj islamu bol často doprevádzaný politickými úspechmi“ (M. Klöcker). Preto sú moslimovia pripravení dosiahnuť náboženské ciele násilnými prostriedkami.

K prvkom, ktoré prekážajú agresii, patrí to, že pokoj je pre islam normálny stav a vojna len výnimkou. Aj slovo islam sa môže odvodiť od koreňa s-l-m, ktoré znamená „byť istý, pokojný“. Moslimský pozdrav je „Pokoj ti - salam alejchem“. Islam toleruje židov a kresťanov ako „náboženstvá knihy“.

Naproti tomu sú tu aj prvky, ktoré podporujú agresiu, najmä v krajinách Stredného východu, kde je nahromadené mnoho hospodárskych a politických problémov. Keď vystúpia vodcovské osobnosti a vidia ich príčiny v „západnej záplave“ a v „hroziacom sionizme“, potom váľajú zodpovednosť za vlastné chyby na druhých a to má za následok agresiu voči nepohodlným cudzincom. Situáciu sťažuje aj to, že veľká časť islamského obyvateľstva sú analfabeti, a tak informácie sa nedajú dostatočne kontrolovať, čo uľahčuje propagandu populistických prúdov.